

УДК 72.01:725.94

ЗОБРАЖЕННЯ МАЛИХ ФОРМ ТРАДИЦІЙНОЇ АРХІТЕКТУРИ МОЛДОВИ: СИМВОЛІКА ВОРІТ ТА КАМ'ЯНИХ СТОВПІВ

МАЛКОЧ Віталіє,
Інститут Культурної Спадщини, Кишинів, Молдова
vitaliemalcoci@gmail.com

В ансамблі культурних цінностей Республіки Молдова найбільш визначне місце займає народна молдовська архітектура. Вивчення, консолідація та відтворення традицій місцевої архітектури становить мету багатьох сучасних дослідників. Зокрема дослідження сільського планування житла, традиційної хати молдован, представляє як теоретичний, так і практичний інтерес для нас в пошуку оригінальних форм малої архітектури, з символічним декором воріт та стовпів.

Ключові слова: молдовська архітектура, традиційна хата, монументальність воріт, дерев'яні ворота, декор, кам'яні стовпи, садиба.

ВСТУП

Значним елементом в архітектурі молдовського села є ворота з виразними та досить масивними стовпами-оберегами. На відміну від способу збудування української хати, молдовські народні майстри здавна полюбили високі, ретельно закриті від сусідів ворота зі декорованими стовпами, а всередині двору – наче сховане саме житло.

Монументальність та декоративність таких фасадів, воріт з кам'яними стовпами в молдовських селах не тільки є визначенням меж володінь, огорожею споруд, захищаючи житло, а й служить, насамперед, прикрасою вулиці.

ПОСТАНОВКА МЕТИ

Основною метою роботи є глибинне дослідження традицій народної молдовської архітектури, зокрема приділяється увага значенню дерев'яних воріт, тлумаченню ймовірних призначень споруд та декору масивних стовпів.

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

З давніх-давен людина боялася природних та надприродних сил, боролася з ними, застосовуючи всілякі обряди та релігійні маніфестації, щоб захистити себе. З цих причин селянське господарство потребувало постійної охорони. Саме тому ворота несли варту в найважливіших місцях, де суцільна огорожа «проривалася», тобто на в'їзді. Ворота втілюють у собі предків роду, двору й домівки, котрі захищають та пильно стежать за життям рідних на протязі усього життя.

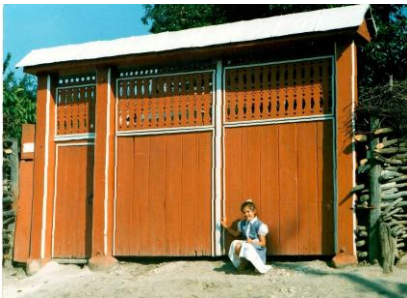

Відомо багато етнографічних районів у Румунії та особливо в Молдові біля Пруту, де ворота позначалися масивними і високими стовпами, що зберігали людську форму. Їх постійна стилізація з покоління в покоління призвела до зникнення антропоморфної форми, перетворення на стовпи, які зберігають лише деякі досить невиразні ознаки первісної форми [1; 2].

Дуже незвичайний випадок був знайдений в селі Брэнешть (Орхей). Тут зображення людини, яка, відповідно до менталітету сучасного суспільства, перебирає на себе роль охоронця, виконує лише декоративні функції. Реалістично-наївне зображення облич господарів на стовпах воріт перевершує всі очікування, вкотре демонструючи багату фантазію та вміння народного майстра-скульптора.

У народній архітектурі зображення руки зустрічається на дошках вхідних дверей, воріт, як апотропеїчний знак, ніби закликаючи сили захисту та охорони. Варто зазначити, що в галузі молдовської та румунської народної архітектури зображення образу людини не настільки численні в порівнянні з зображеннями дерева життя, геометричних елементів (ромбу, кола тощо) або солярних символів, але вибір місця для цих зображень має своє значення. Частота антропоморфних зображень особливо помітна на кінцях фронтонів, карнизів дахів, ворітних стовпів і на кінцях парканів селянської садиби. На півночі Молдови часто зустрічаємо високі дерев'яні ворота, на півдні – брами та розпашні ворота з металу. Згідно з результатами польових досліджень (серпень 2024 року), ми визначили, що лише у зоні Старого Орхею й досі збереглися старовинні садиби з традиційними хатами і кам'яними стовпами при воротах (див. Рис.1, а-б).

В іконографії орнаментальних мотивів не бракує категорії птахів, особливо тих, що пов'язані з солярним культом. Півень належить до пантеону сонячних птахів, часто зустрічається в орнаментиці та декорі народної архітектури. Наділений міфічними якостями, півень уособлює світло з усіма його космічними та духовними конотаціями (див. Рис. 2).

а

б

Рис. 1. Зображення малих форм традиційної архітектури Молдови: дерев'яні ворота та кам'яні стовпи (Фото: В. Малкоч)

Абсолютно новим і по-своєму унікальним, ніколи раніше не баченим в декорі народної молдовської архітектури, є зображення під назвою «корінь життя», який ще називають «буряк» (рум., *sfec/ă*), знайдене на стовпах воріт с. Городище (Резина), на фронтонах будинків в с. Катеринівка (Чимішлія) або на фронтонах будинків у с. Катеринівка (Чимішлія) та ін. Це зображення, як символ проростання, пробудження природи, часто зустрічається в різних варіантах бессарабських килимів, з яких воно, ймовірно, і було змодельоване під древо життя.

Символізм зародкових сил природи в цьому випадку підкреслюється зв'язком мотиву з ромбом, що надає кореню подвійну функцію. Зображення фітоморфних мотивів також можна знайти в об'ємних зображеннях на кінцях брамних кам'яних стовпів. Унікальним у своєму роді є завершення на стовпі воріт з с. Єврені (Кріулень), с. Требужень та с. Бутучень (Орхей) (Рис. 1, а-б; Рис. 3-4). Виходячи з його морфологічного контексту, можна припустити, що в даному випадку зображено образ космічного дерева. Водночас слід зазначити, що цей образ дуже рідко зустрічається в народному мистецтві в такому ж морфологічному контексті [5].

Ще одним фітоморфним зображенням, дуже поширеним у народній архітектурі, є мотив квітки. Він з'являється на кінцях стовпів брам, на проміжних стовпах парпетів, ґанків або на маківках дашків (див. Рис. 3). Цей декоративний мотив буде проаналізовано окремо, оскільки він потребує морфогенетичного з'ясування цього елемента, виявлення конституції даної форми, позначення первинної моделі.

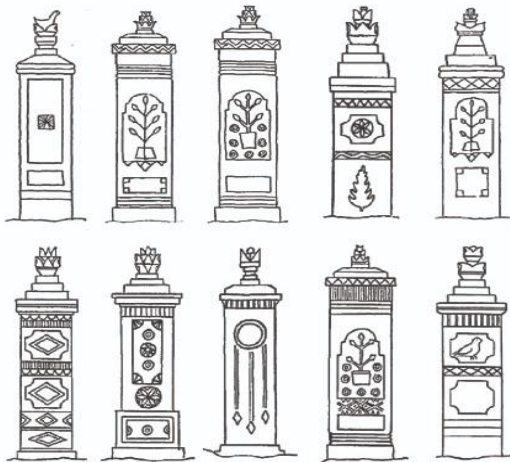

Рис. 2. Схематичне зображення різновидів стовпів. (Фото: В. Малкоц)

Поняття архітектурно-декоративного елементу «квітка» досі повноцінно не розглядалося, дослідники посилалися лише на поширені уявлення. Наприклад, різні дослідники говорять про стовпи в'їзної брами, котрі завершуються на верхньому рівні декоративним елементом у вигляді квітки з маточкою, що повторюється на проміжних стовпах парапету і часто увінчує завершення фронтонів підвалів. Подібні згадки можна знайти і в роботах М.Лівшиця [4], Д.Гоєрманна [3] та ін.

Спускаючись по осьовій нитці накопичення місцевого культурного досвіду, усвідомлюємо, що жителі неолітичної Дакії, одомашнюючи дикі дерева, приписували їм сакральне значення, вважаючи їх захисними та деміургічними божествами. Пізніше сакралізовані дерева поступово витісняються деревними похідними, стовпами, жердинами та кілками, які, у свою чергу, все ще вважалися священними [2].

Таким чином, ми бачимо, що декоративним елементом на кам'яних брамних стовпах є не просто «квітка», а символічний «бутон», який в давнину мав сакральне проростаюче значення. Для того, щоб переконатися в архаїчному походженні брамного кам'яного стовпа в ансамблі архітектури Молдови, можна звернутися до спадкоємців стилізованого пам'ятника. Проте це потребує детальних досліджень, які будуть розглянуті в окремій статті.

Зазначаємо також, що колекція Національного Живопису та Національної Графіки при Національному художньому музеї Молдови налічує близько 200 робіт в різних техніках живопису (олія, акрил) та графіки (ліногравюра, туш тощо), що понурюють нас у подорож по чудовим архітектурним комплексам та історичним місцям Молдови (див. Рис. 3-4).

Рис. 3. Замша Семен/Zamșa Simion, (1958). Полудень у Бутученах (рум. Amiază la Butuceni), 2014.

Рис. 4. Греку Міхай/Grecu Mihai, 1916-1998. Брама Старого Орхею (рум. Poarta Orheiului Vechi), 1968- 1974.

Архів: Національний художній музей Молдови

ВИСНОВКИ

Ми визначили, що традиційна хата в Молдові немислима без декорованих воріт чи величних міцних стовпів. В багатьох етнографічних районах Румунії та особливо на території Молдови, де ворота позначалися масивними і високими кам'яними стовпами, що зберігали людську форму чи були декоровані символами й орнаментами, це мало певне глибоке значення.

Таким чином, підведемо підсумки, що традиційна народна архітектура малих форм у Молдові, маючи довгу історію, досягла свого найвищого розвитку, разом з єдинством стилю, різноманіттям декору, символіки, матеріалу та в поєднанні з національним колоритом.

Дослідження та валоризація жанру архітектурного пейзажу в професійному художньому мистецтві на сучасному етапі також становить певний інтерес для студентів та викладачів з історії мистецтва й дизайну (які викладають курси образотворчого мистецтва, архітектури, дизайну архітектурного середовища).

ЛІТЕРАТУРА

1. Ghinoiu I. *Considerații etnografice privind fenomenul de întemeiere a satelor*, în: Revista de Etnografie și Folclor, nr. 2, București, 1979.
2. Malcoci V. *Structuri și semnificații mitofolclorice în arhitectura populară din Republica Moldova*. Chișinău, Epigraf, 2021. ISBN: 978-9975-60-425-3.
3. Гоберман Д.Н. *Камьяна квітка Молдавії*. Кишинів, 1970.
4. Лівшиц А.І. *Декор у народній архітектурі Молдавії*, Кишинів, 1971.
5. Моїсеєнко З. *Архітектура селянських споруд Молдавії*. Кишинів, 1973. с. 33.

MALCOCI V.

REPRESENTATION OF SMALL FORMS OF TRADITIONAL ARCHITECTURE OF MOLDOVA: SYMBOLISM OF GATES AND STONE PILLARS

In the ensemble of cultural values of the Republic of Moldova, the most prominent place is occupied by Moldovan folk architecture. The study, consolidation and reproduction of local architecture traditions is the goal of many contemporary researchers. In particular, the study of rural housing planning, the traditional Moldovan house, is of both theoretical and practical interest to us in the search for original forms of small architecture combined with the symbolic decor of gates and pillars.

Key words: Moldovan architecture, traditional house, monumental gate, wooden gates, decor, stone pillars, manor house.